

BAKA L. PATRIK

Keresztek keresztüzében

C. J. Sansom: Egy bűnös siralmai

1 C. J. SANSOM, *Egy bűnös siralmai*, Agave Könyvek, Budapest, 2016. A kötetre vonatkozó oldalszámokat a főszövegben, zárójelben adjuk meg.

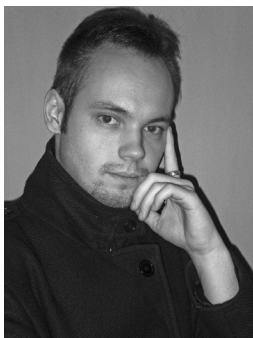
„A fejemet ingattam. Az igazság az, hogy nem tudtam, Krisztus teste és vére vajon jelen van-e a misén, vagy sem, és nem is nagyon érdekelt. Azt viszont gonoszságnak véltem, hogy emiatt hétköznapi emberek rettegve éljék életüket.”

(Matthew Shardlake; C. J. Sansom: *Egy bűnös siralmai*, 252.)

Pedig Sansom Shardlake-sorozatának hatodik kötetében, az *Egy bűnös siralmaiban*¹ a rettegés, a bizonytalanság a mindennapoknak éppúgy jellemzője, ahogy VIII. Henriknek a szeszély. Az ország hajóját hullámverés csapkodja minden oldalról, a legnagyobb fenyegetést mégis a kormányos jelenti a gályára, aki néha úgy fest, maga keres vagy kavár újabb örvényeket, vagy gyújtja lángra a vitorlát, ha a vihar már csitulni készül.

A király befolyásolható, gyanakvó, és ha valaki ellen fordul, könyörtelesen és kitartó. Olyan ember, aki azt gondolja, mindig igaza van, és aki azt hisz, amit csak akar. (408.)

A hírhedt Tudor király uralkodásának utolsó évében járunk, amikor az önkényúr korlátlan hatalma végül saját testének és betegségének zátonyán feneklik meg. És ahogy körbenéz, minden oldalon ellenséget talál: hiába a királyi szupremácia elve, ami az anglikán egyház fejévé tette, ha az örököse még csak gyermek, a tanácsadói jelentős része pedig legszívesebben visszakormányozná az országot Róma kikötőjébe; hiába a Skóciával folytatott háború, s még végzetesebb a franciák ellen vívott, ami bármilyen lényegi eredmény nélkül juttatta koldusbotra az egész országot, ha a halál lehetőségét érezni a király csarnokaiban. Mi lesz Eduárd herceg öröksége? Egy nem csak kívülről, de belülről is lángoló ország? Hisz London éppúgy a konzervatívok és a radikálisok táborára oszlik, mint egész Anglia, ahhoz pedig, hogy az ember ropogó rőzse magasában egy máglyán találja magát elég annyi, hogy kétségbe vonja a már emlegetett „átlényegülést”, azaz, hogy a kenyér és a bor ténylegesen Krisztus testévé és vérévé változik a misén. A polgárok rendre eretnekséggel vádolják egymást egyszerű peres ügyekben is, s bár a király ragaszkodik az egyház feletti uralmához, és vitathatatlanul vallja, hogy ő az Isten által felkent kormányos, abban végig bizonytalan, hogy a tradicionális katolikus szertartásoktól a puritán protestáns gyakorlat felé mozduljon-e el. VIII. Henrik tehát a tűzgyújtásban és az

intrikában remekel, ahogy a királyi tanács tagjai is, közben pedig az elvakult hit homálya üli meg a mindennapokat.

Mindez számunkra talán felérthetetlen és megérthetetlen, de a púposága miatt sokak által megvetett Matthew Shardlake jogász ilyen körülmények közt keveredik a legmagasabb politikai játszmákba, hisz az uralkodó hatodik felesége, Parr Katalin királyné is veszélyeztetett lesz: ellopják személyes, a protestantizmus szellemében íródott vallomását, az *Egy bűnös siralmait* (The Lamentation of a Sinner; a Sansom regény eredeti címe: Lamentation), ami nem is annyira a tartalma miatt jelent halálos fenyegetést a királynéra, hanem azért, mert a férj nem tudott a kényes hittételeket is érintő írományról. Shardlake feladata lesz, hogy megpróbálja előkeríteni a *Siralmakat*, és hogy megmentse a már egyébként is célkeresztbe került Katalint a konzervatívok fenyegetésétől.

Az egész Thomas Cromwellig nyúlt vissza, a hozzá fűződő kapcsolat révén találkoztam először a királyság legmagasabb rangú embereivel, akik Cromwellhez hasonlóan igénybe vették a képességeimet és kihasználták azt a tulajdonságomat, hogy makacsul végére járok mindennek, amit elkezdtem. (245.)

Hősünk² útja vérrel meszelt nyomdákon, sikátorokon és kikötőkön át vezet, s amint azt újra megtapasztalhatja, a Towert nagyon rövid táv választja csak el a királyi palotától, a Whitehalltól, s bár lehet, hogy utóbbi ragyogása először elkápráztatja a London mocskához szokott szemet, az intrika, az összeesküvések és titkok valójában szennyezettebbé teszik az udvart bárminél.

Nem lepődtem meg; az ország legmagasabb rangú emberei között, az ő köreikben mindenki ismer mindenkít, és vagy barátai, vagy ellenségei egymásnak.

[...]

Minden sakkfigura a táblán volt már. Gardiner lendületesen beszélt, erős arca kivételesen barátságos kifejezést vett fel. A tartásukban valami azt sugallta, hogy Gardiner védekezik. Lord Lisle megdöntötte a fejét. Így zajlanak az igazi hatalmi játszmák, gondoltam: sarki és kerti beszélgetések, bólogatások, vállvonások, a fej megdöntése. (237; 422.)

A regénycím rögtön megkettőzi az értelmezési horizontot. Egyfelől természetesen utal Parr Katalin vallomásaira, melyek azonban csak egy pár soros szövegtöredék révén szivárognak be a regénybe: a kutatás fő tárgyát jelentik, ilyenformán meghatározói a cselekménynek, tartalmukat tekintve azonban kívül maradnak a textuson. Másfelől sokak tényleges szenvedésének előidézői is lesznek, pusztán a létezésük által. Mintha a cím predestinálná a kézirattal kapcsolatba kerülők sorsát, így válva sokak szenvedésének előidézőjévé. Az *Egy bűnös siralmi* azonban, már csak a homodiegetikus narráció miatt is értelmezhető Matthew Shardlake saját vallomásaként is, aki – noha ezzel önmaga sem képes ténylegesen szembesülni – egy

2 „[P]ont olyan, ahogy egy régi korabeli jogászt elképzelsz az ember, és hát a helyén van az esze. ~~Brainy is the new sexy.~~” – jegyzi meg szórakozottan a következő írás: TONKS, *Könyvkritika: C. J. Sansom: Egy bűnös siralmi*, Smokingbarrells = http://smokingbarrells.blog.hu/2016/05/19/konyvkritika_c_j_sansom_egy_bun_0s_siralmi

3 A nepotizmus és a politikai játszma kapcsán : „[A]z elmúlt három ezer évben igazából nagy változás nem történt az emberiség életében, még mindig ugyanazokkal a problémákkal küzdünk. Jelesül az emberek egy része nyugalomra vágyik, másik része pedig mindezt úgy képzelel, hogy egyrészt manipulálja a többséget, másrészt elveszi azok javait, harmadszor a hatalom és a pénz érdekében mindenre képes. [...] A másik furcsaság, ami szintén áthallásra ad okot, az akkori és a mostani viszonyok között, az nem más, mint a családtagok futtatása, helyzetbe hozása. Eltérést csupán az jelent, hogy VIII. Henrik uralkodása idején bevett szokás volt, hogy a családtagjait, a rokonait, ahogy tudta, segítette az ember. Ennek érdekében például Parr Katalin királynő, akit tudott, a rokonságból hatalom közelébe, vagy legalább udvari állásba juttatott.” Lásd: GALGÓCZI Tamás, *Egy bűnös siralmai*, Ekultura = <http://www.ekultura.hu/olvasnivalo/ajanlok/cikk/2016-08-10+10%3A00%3A00/c-j-sansom-egy-bunos-siralmai>

reménytelen szerelem miatt lesz az életeket felölő gépezet részévé, sőt, saját barátait is fogaskerekék módjára illeszti bele, azt kockáztatva, hogy darabokra törnek a nagyok jászmájában.

A mű visszatekintésekkel dúsitott, melyek a korábbi események – akár a regényhatárokon túlmutatók – láncolatára nyílnak, összefoglalva és újrendezve azokat a hálózatba bekerült újabb információk adta ok-okozati mintázat szerint. Sansom azonban nem csak akciódús, olvasmányos nyomozást – krimet – írt meg, de történészként a kor tónusát és jellegzetességeit is nagy precizitással illesztette a regényszövetbe – ezt erősíti a mű végén közölt tudományos esszéje, amely a regény által felölelt eseményeket értelmezi, és egyszersmind indokolja a korról foglalkozó szaktanulmányok tükrében. Sansom rendkívül korrektül jár el, az ismert történelmi eseményeket a feljegyzések szerint tárgyalja, s úgy jut el egyiktől a másikig, akárha bójákat követne a tengeren, az érdekes mégis az lesz, ahogy a köztük tátongó „üres”, a történelemkönyvek által nem tárgyalt részeket kitölti, fiktív hősök élettörténeteivel fonva még feszesebbre a szálakat. Ilyen a regényben kibontakozó anabaptista csoport ténykedése is, mely a pillangóhatás jellemzőit tudva a magáénak egy egész ország felszítására is képes lehet. Az anabaptisták mind a radikálisok, mind a konzervatívok számára egyfajta „mumusként” vannak jelen a műben – és a korban –, a királyság, a pápaság, s egyáltalán a társadalmi hierarchia lerombolásának elvével ugyanis mindkét frakció legveszélyesebb ellenségeként vannak jelen. Az anabaptisták tanai és felforgató tevékenysége, s az uralkodó elit válasza pedig egy jóval későbbi kort is megidézik: amikor a vörös csillag alatt vonulók varrták zászlójukra ezeket a címszavakat. A kapcsolatot tovább erősíti a kommunista s az 1532–1535 között Münsterben hatalomra került anabaptista működés kibontakozása, melyek egyaránt vérgőzzel terhes diktatúrába torkollottak. Az *Egy bűnös siralmai*ban az adott időszak szinte összes meghatározó államférfija megjelenik – a Seymourok, a Parrok, William Paget, Richard Rich, Thomas Wriothesley, a hittábor ellentétes oldalairól Gardiner és Cranmer, s a már szárnyait bontogató William Cecil is –, ami pedig az általuk alkotott szövevényből kiderül: a tudor-kori elit egy rendkívül szűk réteget jelentett, ahol mindenki felemelkedését vagy bukását az általa képviselt frakció státusának módosulása határozta meg, igaz, a legváratlanabb köpönyegcserékkel már akkor is jól lehetett lavírozni a hullámverésben.³ is értekezik Galgóczi kritikája

A szerző különösen erős dimenziót nyit a VIII. Henrik korabeli – a vallás által nagyban meghatározott – jogrendre azáltal, hogy a központi nyomozásban éppúgy jogi formulák szerint értelmezi a történeteket, ahogy a Shardlake szakmáját visszatükröző egyéb ügyek is ebből a horizontból bomlanak ki. Így szembesülünk különböző végrendeletek értelmezhetőségének vagy az évekre esetleg évtizedekre visszanyúló, sok összetevős családi viszályoknak a problémájával, amelyek alapjai lehetnek egy napjainkbeli pernek is, a gyilkosságok felgöngyölítésének módjában azonban azt is

felfedezhetjük, micsoda eszközöket is tudhat a magáénak a modern kriminalisztika, szemben egy ezekkel még nem rendelkező korral.⁴ A regény egyes szakaszai – főként a társadalmi rétegek (jogi) különbségeit nagyban előtérbe helyezők – mintha nem is csak azt sugallanák, hogy ötszáz évvel ezelőtt még sokkal „egyszerűbb” volt ölni, hanem azt is, hogy meghalni is könnyebb volt.

Az élet „értéktelenségének” illetén való felmerülését tovább erősíti, hogy a narrátor különösen „erőtlen” az érzelmek ábrázolásában. Karakterépítés terén a meghatározó irányvonal a társadalmi státusz általi determináltság: mindenki tisztában van vele, hogy a ranglétra melyik fokán áll, s elsősorban azzal, hogy kik állnak alatta. Ilyenformán kulcsfogalmak az elitizmus és a felsőbbrendűség, s ezeknél talán csak egy fontosabb van: az önös érdek, amit a vallási elkötelezettség esetenként bár felerősít, megregulázni azonban szinte soha nem tud.⁵ A játszma/sakkjátszma a regény számos pontján felmerülő vonatkozási pont és egyben hasonlat, mely végig arra figyelmeztet: a lépéseink talán mégsem saját akaratunk szerint, hanem valami felsőbb erő ráhatására szerveződnek; hogy lehet, akkor is csak bábuk vagyunk, amikor már játszófélnek képzelnénk magunkat.

A sakk-készlethez lépett. A bábukat felállították egy új játszmahoz, és egy pillanatra megfordult a fejében, hogy talán felkér játszani. De csak felemelt egy gyalogot és újra letette. (567.)

Sansom szövegszervezési stratégiája⁶ ugyancsak markánsan visszaköszön az egyes szakaszok ívében: szerzőnk jellemzően egy dinamikus közlegírással nyitja fejezeteit, melyekre Matthew Shardlake horizontjából látunk rá, ezt követően pedig a karakterek ütköztetése révén kibontakozó dialógus uralja el a szövegteret, egy, az események folyamatos „pörgését” biztosító csattanóban teljesedve ki. Az egyes történések és titkok felfejtése, értelmezése szinte zárólag párbeszédes formában zajlik, így a regénytest javát a dialógus teszi ki. Margóra megjegyezhető, hogy a kiadás relatíve sok elütést és szövegtördelési következetlenséget tartalmaz.

C. J. Sansom regényének mégis újrateemtő, interart önreflexiói adják meg tényleges poétikai mélységét és milyenségét, melyek egyszersmind a kötet műfaji jegyeinek visszatükröződéseként is

4 Ugyanez elmondható persze a tudor-kori orvoslásról is, ami talán mást sem hagyott maga után, csak kívánalmakat, egy, a főhőshöz kötődő kommentár innen nézve mégis fontosnak tűnik. A jogász környezetéhez képest végig felvilágosult tónusban értelmezi a világ jelenségeit, ami talán épp az orvoslás, s egyszersmind a természettudományok jelentőségére tett megjegyzésében csúcspontot ki, jól jelezve azok elsőbbségét és mérhetőségét a hitvitáik tébolyában tengődő, pusztán vélemény-alapú bölcsész felfogáshoz képest: „– Mondd el inkább, hogy mit próbál megtudni abból a régi csontból. Biztos vagyok benne, hogy annak tanulmányozása jóval hasznosabb az emberiség számára, mint bármely ügyvéd vagy királyi tanácsos tevékenysége.” (190.)

5 „Nagyszerű jellemrajzok teszik értehetőbbé a regényt. Nem csak a haldokló király vagy a királyné alakja kidolgozott, de a mellékszereplők is. Élnék, érzene, gondolkodnak. [...] A politikai áthallások, a középben álló szélkakasokról, a hataloméhes talpnyalókról nagyon szemléletes végig.” Lásd: Tamás Gábor, *Egy bűnös siralmai*, Gaboolvas = <http://gaboolvas.blogspot.sk/2016/07/egy-bunos-siralmai.html>

6 „Azt nem mondhatom, hogy ugyanarra a kaptafára készülnek a regényei, viszont kétségkívül sok bennük a hasonlóság. A terjedelemmel összefüggően talán ezek közül a kellőképpen összetett történetet lehet kiemelni, ami előnye és hátránya is egyben a regénynek. A több szálon futó cselekmény kellőképpen izgalmas, a szerző stílusa a túl sok részlet és aprólékoság (öltözet, épületek, karakterek és eseményleírások vonatkozásában egyaránt), illetve a korhűségre törekvő nyelvhasználat ellenére sem nehézkes, hanem gördülékeny és olvasmányos. Az már szinte közhelynek minősül Sansom kapcsán, hogy kiváló karakterek köre építi fel regényei cselekményét, mind a valós történelmi alakok, mind a fiktív szereplők jól megrajzolt, hús-vér figurák – és ez nemcsak a főszereplők, hanem a legtöbb mellékszereplő esetében is igaz.” Lásd: JANCE, C. J. *Sansom: Egy bűnös siralmai*, Olvasóterem = <http://olvasoterem.com/blog/2016/08/16/c-j-sansom-egy-bunos-siralmai/>

értelmezhető. A mű számos pontján rémlenek fel különböző portrék és falfestmények, amelyek egyrészt megragadják a történelem egy apró szegmensét, magukba sűrítik annak valamilyen állapotát, másrészt – jellemzően a megrendelő szándékának megfelelően – sokszor idealizálják is önnön tárgyukat. Tehát megragadnak egy, már az elkészülésük pillanatában is elmúlt állapotot, s azt sem a valóságnak megfelelően teszik, annak csak egy variánsát adják – ilyen az alább taglalt két falfestmény, de a kötet során készített Erzsébet-portré is, vagy a VIII. Henrik koporsóján helyet kapó alkotás, de a regény egyik mellékszálának apropóját jelentő Slanning falfestmény is. S amit elmondtunk a festményekről, azt érvényes a történelmi regényre is, gondoljunk csak a már emlegetett bójás hasonlatra: minden, az ismert történelmi események köré szőtt kitérő révén a múlt egy – nem mellesleg érvényes – variánsa teremődik meg, mivel azt sem megtámogató, sem cáfoló történelmi feljegyzés sem áll a rendelkezésünkre. Mindez a művészet érdeme is egyben: nem másol, de újat teremt. A regény másik érdekességének alapja az, hogy létezett és nem létezett személyeket mozgat, létezett és nem létezett közegekben egyaránt. Fogadók, családi házak bontakoznak ki az oldalakon, a múlt lehetséges, de nem bizonyított tartozékaiként. Mindez persze a történelmi regények legjavának sajátja, az újratemtés alakzata azonban Samsonnál különösen erős, ha például a Whitehallra gondolunk. A palota 1530 és 1698 között volt az angol uralkodók rezidenciája; VIII. Henrik ragadta el Wolsey bíborostól és építette tovább költséget nem kímélve a korabeli Európa legnagyobb kastélyává. Az építmény viszont áldozatul esett egy 1698-as londoni tűzvésznek, így mára csak egy-egy korabeli festmény, leírás, feljegyzés alapján volna valamiként rekonstruálható. Az *Egy bűnös emlékirata*

Compassion, digitális grafika, 2017

azonban oldalszázakon át futó jeleneteket játszat a palota falai között, meg- vagy újratерemti a Whitehall atmoszféráját. És persze ugyanezt teszi – csak hogy a rétegre újabb kerüljön – a rezidencia falfestményeivel is: hőseink eredeti helyükön és pompájukban szembesülnek Holbein mester munkáival, és nem győznek ámulni azok fenéségességén.

Hallottam már Holbein nagyszerű alkotásáról, és most, gyenge, reszkető gyertyafényben, meg is nézhettem. A másik nagy falfestmény, amit a Whitehallban láttam, a jelenlegi királyt és családját ábrázolta; ez azonban a dinasztikus hatalom lenyűgöző ábrázolása volt. [...] A festményt [...] az apja alatt álló jelenlegi király uralta: a király, ahogy talán fél évtizede nézett ki: a széles vállú, testes, de nem kövér férfi, kez[ét] a csípőjén tartotta, oszlopszerű lábai kis terpeszben álltak, hangsúlyos gatyapőce pedig kidudorodott a zekéje szoknyarészén.

A királynak ezt a képmását rengetegszer lemásolták, és számtalan hivatali épületben és magánszalonban volt felfüggesztve, de az eredetiből olyan erő és elevenség sugárzott, amit egyetlen másoló sem tudott utánozni. A komor hátterű festményt a kemény, mereven néző, dühös kis kék szempár uralta. Talán ez volt az egész mű célja: azok, akik a királyhoz vártak bebocsátásra, úgy érezték, mintha máris figyelnek és megítélnék őket. (534–535.)

Esetünkben a másolatok másodlagosságának hangsúlyozása a fontos, az eredeti falfestmény ugyanis a palotával együtt a lángok martaléka lett. Tudunk hát Holbein munkájáról, tudjuk hol állt, sőt, a másolatok révén jórészt azzal is tisztában vagyunk, hogy hogyan festett.⁷ De mégis a festményt, maradéktalan valójában nem ismerjük – ahogy a múltat magát sem. Ez ugyancsak történelemelméleti allegória. Sansom tehát az irodalom biztosította eszköztár által újratерemti a múlt bizonyos szegmenseit, úgy, hogy azok bár kétségkívül csak variánsok, mégis, cáfolhatatlan érvényűek. Ráadás-ként, az irodalom médiuma révén a kép az egyes olvasókban is újratерemtődik, a meglévő (szöveg)keretek mentén, esetleg tovább élesítve a Holbein alkotásairól készített másolatok adta minta szerint. Mégis, a denotátum már fel nem kereshető, csak konnotatív módzatai élnek. És C. J. Sansom regénye révén bennünk újabb festmény- s egyszersmind történelemvariánsok készülnek, olvasón-ként, de mindig érvényesen, végtelenül.

A Matthew Shardlake-sorozat hatodik darabja,⁸ az *Egy bűnös siralmái* (is) remek példája a történelmi és krimi műfaj vegyülésének, amelyek Sansom mestermunkájában tényleges kiegészítőivé válnak egymásnak. De egy olyan korban, ahol egy óvatlan mondat máglyahalálra ítél, s ahol mintha London utcáinak sötétje is sötétebb lenne, idealista óvatlanságnak tűnik hinni a következőkben:

- A szerencse azok oldalán áll, akik az igazságot és a becsületet képviselik – mondta Nicholas.
- Bárcsak így lenne – felelte Barak. (526.)

7 A szóban forgó festmények másolatainak digitalizált variánsait – újabb módosulás – lásd a következő felületeken: <http://www.luminarium.org/renlit/henry8face2.htm> és <http://www.luminarium.org/renlit/henry8face4.htm>.

8 „Sansom sorozata jó választás a krimi- és történelemrajongók számára. A sorozat részei csak lazán kapcsolódnak egymáshoz, így mindazok, akik eddig nem ismerték a sorozatot, bármelyik regényvel kezdenek az olvasást.” Lásd: *Vallás, nyomozás, politika*, Royalmagazin = <http://royalmagazin.hu/kultura-miskolc/konyv-ajanlo-zene-ajanlo-film-ajanlo/38474-vallas-nyomozas-politika>